

Ptačí pozorovatelna se střechou z rákosu v NPP Pastvisko u Lednice realizovaná v roce 2013. Foto: V. Sajfrt

Návštěvnícká infrastruktura chráněných území

Pavel Pešout, Karolína Šůlová, Tomáš Licek

Chráněná území jsou pro zvědavé návštěvníky přirozeným magnetem. Čekají, že uvidí něco víc než v „necertifikované“ krajině. A právě tady má ochrana přírody z minulosti opravdu velký dluh. Pokud má totiž společnost považovat náklady na péči o přírodu za oprávněné, je třeba lidem srozumitelně vysvětlovat, co a proč ochrana přírody dělá. Tento dluh se pokoušíme splatit.

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK) se v posledních letech i přes významné rozpočtové škrty začala programově zabývat dlouho podceňovanou interpretací přírodního dědictví přímo v chráněných územích. Je ještě daleko ke spokojenosti, ale podařilo se již vytvořit systém návštěvnícké infrastruktury a byly také položeny základy sítě návštěvníckých center – Domů přírody.

Detail štětovaného chodníku na Lysou horu v CHKO Beskydy před dokončením. Základ bude klínován drobnějším kamenivem, na kterém bude dále rozprostřena a udusána vrstva zeminy. Foto: J. Müller

Povalový chodník v NPR Adršpašsko – teplické skály v CHKO Broumovsko opravený v roce 2014. Foto: H. Heinzlová

Cílem interpretace chráněných území je doslova vtáhnout návštěvníky do nitra přírody, přimět je vnímat ji všemi smysly, probudit jejich zájem o konkrétní lokalitu, o jejich přírodní hodnoty a pomoci jim pochopit, proč je o ně třeba aktivně pečovat.

Interpretace má mnoho různých podob. Samozřejmě nejúčinnější je ta, kterou zajišťuje místní znalec, jenž může přenést na návštěvníka i kousek vlastního vztahu – nadšení pro dané chráněné území.

Širšího uplatnění průvodců se však z více důvodů v tuzemských podmínkách ještě nějaký čas nedočkáme. Nezbyvá, než se proto zatím spolehnout na neosobní interpretaci prostřednictvím měkkých forem (tištěná, elektronická a audiovizuální média) a návštěvnícké infrastruktury.

- Návštěvnícká infrastruktura musí splňovat čtyři základní zásady:
- naplňuje principy dobré interpretace,
 - je bezpečná pro návštěvníky a přiměřená pro cílovou skupinu,
 - usměrňuje návštěvníky mimo citlivá místa (nezpůsobuje poškození chráněného území),
 - je udržitelná.

Aby všechny tyto zásady byly naplněny, neobejde se návštěvnícká infrastruktura bez pečlivého plánování. Čím je projekt náročnější, tím je proces plánování důležitější.

Systém návštěvnícké infrastruktury v chráněných územích v péči AOPK ČR
AOPK ČR se snaží postupně vybudovat ucelený systém návštěvnícké infrastruktury

v územích ve své správě, zahrnující celou škálu opatření od drobných prvků až po návštěvnícká střediska. Není v silách státní ochrany přírody vybudovat a provozovat všechna zařízení vlastními silami, a proto tam, kde je to možné, rozvíjí spolupráci s místními partnery. Nejnáročnější program AOPK ČR „Dům přírody“, jehož cílem je realizovat návštěvnícká střediska ve většině CHKO, je dokonce od prvopočátku formulován jako PPP (Public Private Partnership) projekt (Pešout, Šoltysová, Licek 2012).

Vybudování systému udržitelné infrastruktury poutavě interpretující chráněná území je bezesporu ambiciózní plán. Navíc je třeba počítat s tím, že nebude nikdy dokončený, bude se stále vyvíjet a měnit. Interpretaci chráněných území je třeba považovat za stejně důležitou jako zajišťování péče o předměty jejich ochrany.

Proto státní ochrana přírody zahrnuje realizaci prvků návštěvnické infrastruktury do plánů péče o chráněná území a mezi své investiční a programové priority.

Systém návštěvnické infrastruktury je tvořen informačními panely u všech území ve správě AOPK ČR, naučnými stezkami a venkovními expozicemi ve vybraných navštěvovaných lokalitách. Hůře dostupná či turistickou erozí ohrožená místa jsou stabilizována a zpřístupňována zpevněnými chodníky, lávkami, schody či žebříky. Na vhodných místech jsou zřizovány vyhlídky a ptačí pozorovatelny. Konečně, ve zvláště pečlivě vybraných a vyhodnocených místech, jsou po náročném procesu plánování na místní úrovni a projednávání na celostátní úrovni budována informační střediska či návštěvnická centra s trvalými expozicemi, již zmíněné Domy přírody. AOPK ČR se zároveň nemůže vyhnout budování korporátní identity, avšak při snaze o zachování regionálních specifíků.

Interpretace chráněných území ve správě AOPK ČR je zajišťována i prostřednictvím dalších forem. Tou klasickou jsou tištěné průvodce naučnými stezkami či jinými přírodními zajímavostmi. Nové informační panely jsou opatřeny QR kódy, takže návštěvník se může několika poklepy na displej svého mobilního telefonu snadno dozvědět podrobnější údaje o jednotlivých územích. Dalším krokem jsou speciální aplikace pro mobilní telefony. Například

Lávka na naučné stezce Bílá Opava v NPR Praděd v CHKO Jeseníky obnovená v r. 2014. Foto: M. Ulrych

chráněná krajinná oblast Poodří má již aplikaci, která nabízí zajímavosti, srozumitelně podané informace o jednotlivých fenoménech a v neposlední řadě i tipy na výlet. Všechny tyto interpretační nástroje by se postupně měly vzájemně prolínat a doplňovat.

Informace o chráněném území v terénu

Historie osazování hranic chráněných území informačními panely, které seznamují veřejnost s hodnotami chráněného území a ochrannými podmínkami, je stará jako sama organizovaná ochrana přírody. První tabule umísťovaly k cenným lokalitám již okrašlovací spolky před sto lety. Za tu dobu se podoba těchto interpretačních prvků mnohokrát proměnila a částečně se proměnil i jejich účel. Od pouhé strohé informace o existenci významného fenoménu a eventuálně zakázané činnosti v něm, po současnou snahu o probuzení zájmu návštěvníka o dané chráněné území.

Značení na hranicích prochází v posledních dvou letech zásadní proměnou. Od podzimu 2014 do jara roku 2015 bude instalováno více než 5 000 infotabulek (umísťovaných pod státní znak na hranicích území), 1 550 tzv. hraničníků a 736 infopanelů u naprosté většiny chráněných území v péči AOPK ČR. Zároveň budou odstraněny dožívající tabule. Zbývá území budou přeznačena do dvou let.

Vše je zpracováváno v jednotném designu, který respektuje grafický manuál AOPK ČR. Infotabulky o velikosti 30x30 cm obsahují srozumitelnou a stručnou informaci o chráněném území, originální perokresbu s typickým živěčichem či rostlinou a QR kód. Jsou umístěny na hraničních tabulích u všech maloplošných chráněných území v péči AOPK ČR. Infopanely o rozměrech 120x80 cm najdou návštěvníci na frekventovanějších místech. Na zeleném podkladu je vždy několik fotografií, QR kód, mapa, tři odstavce velmi stručného textu a zajímavost podaná formou otázky. Součástí je také stručný anglický či německý souhrn. Případnou informaci o omezení pro návštěvníky doprovází slova „prosím“ a „děkujeme Vám“.

Dřevěné stojany pro nové infopanely jsou vyrobeny ve čtyřech standardizovaných provedeních, které byly vybrány z více typů na základě zkušeností z předchozích let. Kromě tří klasických typů přístřešků lišících se robustností konstrukce je jeden pultového provedení. Toto dosud v ČR nepříliš rozšířené provedení je vhodné zejména pro panoramatické vyhlídky, kde nenarušuje přirozený horizont.

Chodníky, schody, žebříky, lávky

Platí, že pokud veřejnosti neumožníme vidět na vlastní oči přírodní hodnoty chráněných území, neumožníme lidem poznat jejich význam a nemůžeme tedy čekat podporu pro ochranu

Infotabulka umístovaná na hraničnky u maloplošných zvláště chráněných území ve správě AOPK ČR. Grafický návrh: Monello, s.r.o

přírody a krajiny. Proto budujeme povalové chodníky a hatě napříč mokřady a rašeliništi, lávky přes vodní plochy a toky, vysuté chodníky, stupně a žebříky skalními městy. Cílem je bezpečně provést návštěvníka nitrem chráněného území, ukázat mu co nejvíce úchvatných míst a zároveň nenásilně usměrnit jeho pohyb mimo nejcitlivější lokality, kde by zvýšená návštěvnost mohla znamenat ohrožení jedinečné přírody. V chráněných územích v působnosti AOPK ČR se nachází více než 8 000 km značených turistických cest. Výše uvedená snaha o usměrnění a bezpečný pohyb návštěvníků se samozřejmě týká i cest a stezek neznačených.

Zpevnění cest, budování prahů, odvodňovacích kanálků a realizace dalších opatření pomáhá eliminovat turistickou erozi, která v nejnavštěvovanějších lokalitách představuje často jeden z největších negativních vlivů. Např. pomocí vysoce náročné technologie štětování opravila a stabilizovala AOPK ČR v r. 2014 více než 1 400 m² nejexponovanějších úseků cest v CHKO Beskydy. Stabilizováno bylo několik kilometrů chodníků v CHKO Jeseníky, CHKO Pálava, v NPR Drbákov – Albertovy skály a v dalších lokalitách.

V rámci více než 80 dílčích projektů obnovy návštěvnické infrastruktury byly v letech 2013–2014 mj. realizovány rozsáhlé opravy povalových chodníků v NPR Červené Blato (CHKO Třeboňsko), v NPR ADRŠPAŠSKO-TEPLICKÉ SKÁLY (CHKO Broumovsko), v NPR Jizerskohorské bučiny a mnoha dalších.

Na naučné stezce Dářská rašeliniště byl v podmáčeném terénu tradiční technologií obnoven haťový chodník, kdy svazky větví a kulatina v nižších vrstvách odehňávají a ke konstrukci se postupně přidávají nové. V rámci dalších akcí proběhly obnovy lávek a mostků. Příkladem takové realizace z poslední doby je kompletní rekonstrukce mostku na naučné stezce U Eremita v CHKO Křivoklátsko. Pokud zmiňujeme zpřístupňování přírodních fenoménů pro návštěvníky, nesmíme zapomenout na zpřístupněné jeskyně a další krasové jevy díky péči Správy jeskyní ČR.

Naučné stezky a venkovní expozice

AOPK ČR provozuje téměř sto naučných stezek. Zásadní rekonstrukcí prošlo v posledních dvou letech více než 20 z nich. Nově budované a rekonstruované stezky jsou opatřeny jednotícími prvky, které definuje grafický manuál. U několika obnovovaných stezek byly v rámci rekonstrukce doplněny i interaktivní prvky, na jejichž designu a realizaci se podíleli výtvarníci a řemeslníci. Oživením interpretace v tomto směru jsou např. naučná stezka Skryje v CHKO Křivoklátsko, naučná stezka v NPR Jizerskohorské bučiny, naučná stezka Sklářství v CHKO Český les či naučná stezka Příhrazské skály, která se po rekonstrukci zaměřuje zejména na dětské návštěvníky. Nezapomíná se ani na cyklisty, příkladem je naučná cyklostezka Žďárskými vrchy.

Vyhlídky, ptačí pozorovatelny

Odpradáva vyhledává člověk pohled na krajinu z výšky, alespoň z malého nadhledu. V řadě chráněných území jsou místa tradičních rozhledů, kde vyhlídky byly často budovány již vlastníky v období romantismu. Významná část těchto vyhlídek je dnes důležitou součástí návštěvnické infrastruktury, zejména pak v území skalních měst. U těchto prvků pak platí více než u jiných nutnost dodržení zásad bezpečnosti. Jen v roce 2014 prošlo obnovou 10 vyhlídek, u mnoha dalších byly opraveny prvky jako přístupová schodiště, zábradlí či žebříky. U rašelinišť, rybníků a dalších typů mokřadů budujeme pozorovatelny. Pokud jde o ornitologickou lokalitu, jsou instalovány speciální ptačí pozorovatelny, které pro sledování ptáků poskytují vhodné

podmínky. V roce 2013 byla vybudována ornitologická pozorovatelna na Novozámeckém rybníku. Na základě zkušeností s tímto projektem se v současné době realizuje dalších osm ptačích pozorovaten. Jedna z nich (v NPR Lednické rybníky) umožňuje přístup i tělesně handicapovaným návštěvníkům. Stabilní dřevěné konstrukce, zapuštěné do dna, přirozeně zapadají do pečlivě vybraných lokalit. V NPP Swamp na Máchově jezeře AOPK ČR vybudovala zcela nové vyhlídkové molo.

Program Dům přírody

Návštěvnická střediska sítě Dům přírody, jejíž koncept byl již na stránkách OP popsán (Pešout, Šoltysová, Licek 2012), tvoří pomyslný vrchol pyramidy návštěvnické infrastruktury a jeden z hlavních prvků interpretace chráněných území. Zároveň se jedná o finančně a organizačně nejnáročnější objekty. V současné době jsou v provozu čtyři Domy přírody a další tři jsou v realizaci. Návštěvnická střediska v místech vysoké koncentrace návštěvníků doplňují menší informační střediska, kterých je do programu Dům přírody AOPK ČR nyní začleněno šest a jedno se buduje. Blíže se bude programu Dům přírody věnovat příští číslo časopisu Ochrany přírody.

Závěr

Byť je z uvedeného patrné, že se dnes interpretaci chráněných území dostává větší pozornosti, jsme stále na začátku cesty. Z těch bližších úkolů nás čeká dokončení sjednoceného značení v terénu a spuštění již připravovaného webu věnovaného chráněným územím v péči AOPK ČR. Bude dokončeno zpracování standardů AOPK ČR pro návštěvnickou infrastrukturu. Bude pokračovat práce na tištěných výstupech, zejména průvodcích chráněnými územími. Z těch náročnějších úkolů je před námi pokračování realizace programu Dům přírody a zpracování celkové strategie práce s veřejností. Ochrana přírody totiž není možná bez pomoci všech, kteří se v přírodě pohybují a mají ji rádi.

Autoři pracují v AOPK ČR

Literatura:

→ Pešout P., Šoltysová L., Licek T. (2012): Budou Domy přírody v ČR? *Ochrana přírody* 67/1:22-25. AOPK ČR Praha.